

Ernestyna Szpakowska*

MIASTO IDEALNE

IDEAL CITY

Witruwiański model miasta skonfrontowany został z projektami z urbanistyki współczesnej – Lingang City GMP, Desert City OMA i Masdar Normana Fostera – jako chronologiczna klamra zagadnienia *città ideale*. Poszukiwanie zbieżności pomiędzy powyższymi przykładami posłużyć ma jako pretekst do przybliżenia cech miasta idealnego.

Słowa kluczowe: miasto idealne, Lingang City, Desert City, Masdar

Analogies between vitruvian model of city and contemporary urban projects – i.e. GMP's Lingang City, OMA's Desert City and Foster's Masdar – chronologically framing the span of the idea of ideal city – are the basis for introducing features of *città ideale*.

Keywords: ideal city, Lingang City, Desert City, Masdar

Przy zakładaniu murów miejskich obowiązują następujące zasady: przede wszystkim należy dokonać wyboru jak najzdrowszego miejsca [1].

Plan miasta witruwiańskiego przedstawiany jest jako pierwsza pełna wizja miasta idealnego [2]. Pojęcie to pojawiło się w okresie renesansu, a jego korzenie sięgają antyku. Chociaż termin *idea* i pierwsze przykłady *città ideale* swoje źródło mają w pismach platońskich, *De architectura libri decem* zajmowało jedno z pierwszych miejsc wśród źródeł klasycznych stanowiących podstawę kształtowania języka zagadnienia miasta idealnego.

Poszukiwania stosownej formy miasta współczesnego prowadzone przy tworzeniu – obecnie często w krajach blisko i dalekowschodnich – od podstaw całych organizmów miejskich, nierzadko opierane są

na historii urbanistyki europejskiej. Bywa, że dobór materiału źródłowego związany jest z pochodzeniem projektanta. Jako jeden z przykładów przywołać można Luchao Harbour City – miasto satelitarne Szanghaju, wchodzące w zakres rozpoczętej w 2001 roku inwestycji obejmującej utworzenie dziewięciu miast przez dziewięciu architektów i urbanistów z różnych zakątków świata (USA, Wielka Brytania, Niemcy, Włochy, Francja, Australia, Szwecja, Hiszpania, Holandia, Japonia, Chiny) [3]. Inne to Miasto na Pustyni OMA oraz Masdar Normana Fostera w Emiratach Arabskich.

Miasta nie powinno się zakładać na planie kwadratowym ani z wysuniętymi narożnikami, lecz w kształcie kolistym, aby z wielu miejsc można było dostrzec nieprzyjaciela [4].

* Szpakowska Ernestyna, mgr inż. arch., Politechnika Krakowska, Wydział Architektury, Instytut Projektowania Architektonicznego.

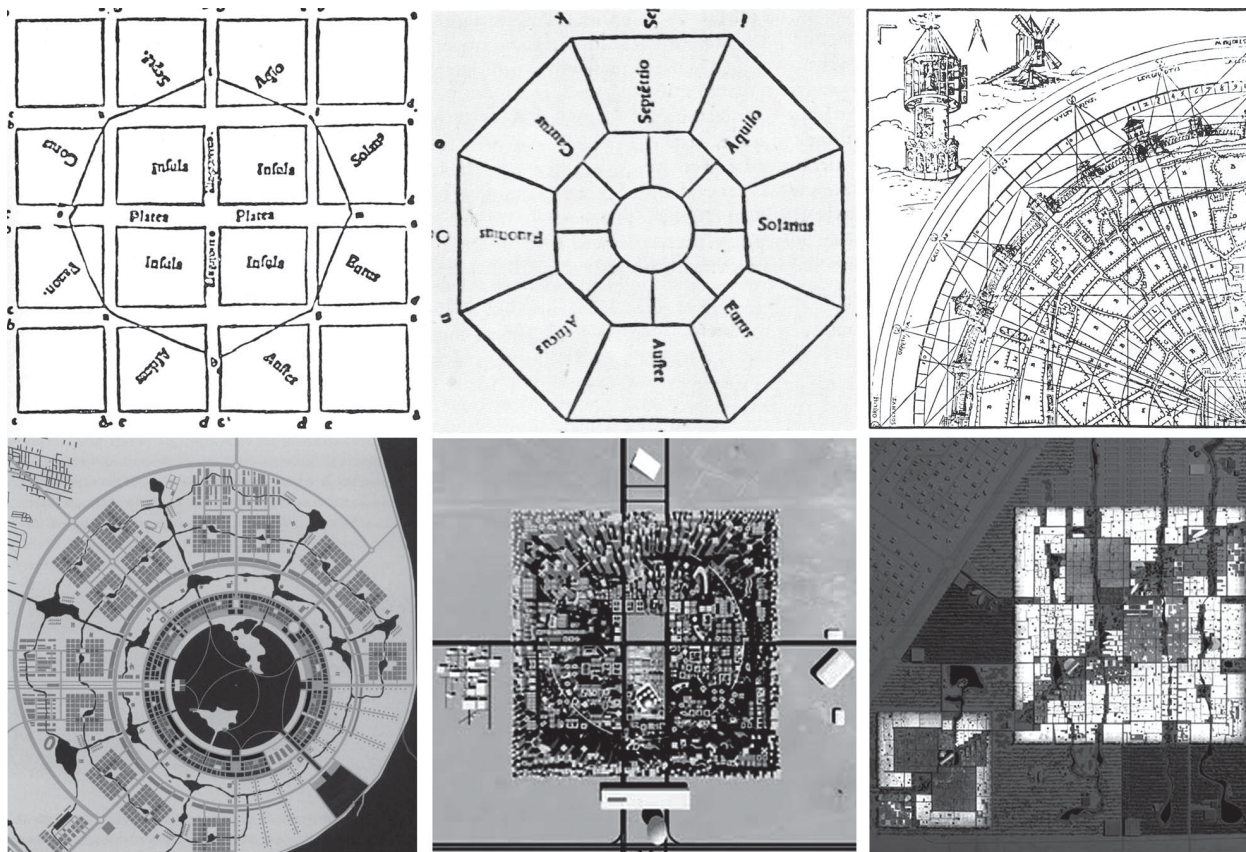
Wszystkie wymienione przez Witruwiusza obrysy miasta (kwadratowy, okrągły, figura umiarowa) stosowane były w późniejszych przykładach *citta ideale*. Podobnie jest z innymi poruszonymi przez autora zagadnieniami: lokalizacja w odpowiednim klimacie, dostosowanie do niego (widoczne przy kształtowaniu sieci ulic zgodnej z różą wiatrów), obwarowania o odpowiedniej skali i formie, względy funkcjonalne przy tworzeniu infrastruktury i wreszcie odpowiednia lokalizacja przestrzeni i zabudowań publicznych (szczególnie świątynnych) – podkreślenie ich wagi poprzez sytuowanie w centrum i na wzniesieniu.

W XXI-wiecznych miastach zniknął czynnik obronności. Aktualny natomiast pozostał nacisk na zagadnienia klimatyczne. Koolhaasowskie Miasto na Pustyni (Desert City) to projekt miasta modelowego usytuowanego na pustyni, kształtowanego w ściśle metodyczny sposób w dostosowaniu do miejscowego klimatu. Proces jego projektowania rozpoczął od ustalenia powierzchni i gęstości zabudowy, uzyskując rozmiar założenia. Nadając mu obrys kwadratu, nałożono ortogonalną siatkę, a następnie dostosowano wysokość zabudowy do topografii terenu. Naturalne obniżenia terenu, w porach deszczowych porośnięte zielenią, wykorzystano jako parki. Zaprojektowano dwie strefy budynków wysokościowych, tworzące linie po południowej i północnej stronie miasta oraz granice miasta utworzone przez gęstą zabudowę (w oparciu o tradycję regionalną). Zagęszczenie zabudowy i sieć stosunkowo wąskich ulic chronić mają wnętrza urbanistyczne przed różnicami temperatury [5]. W Masdar Normana Fostera, podobnym do Desert City OMA pod względem kształtu i założeń formalnych dostosowanie architektury do klimatu uzupełniono wykorzystaniem na szeroką skalę nowoczesnych technologii [6].

Po otoczeniu miasta murami, przystępuje się do wytyczania wewnątrz miasta placów, ulic głównych i uliczek, zależnie od stron świata [7].

Pomimo iż w wytycznych dotyczących miasta Witruwiusz koncentruje się na zagadnieniach z praktyki architektonicznej – sytuowaniem, formą i konstrukcją budynków i przestrzeni publicznych (jak lokacja rynku w centrum miasta czy wpisywanie wież obronnych w linię murów) – Helen Rosenau pisze, że na schemat ten zasadniczy wpływ miały pobudki symboliczne. Koncentryczno-radialny układ wyznaczony został za pomocą ośmiu promienistych ulic, a cyfra osiem miała w mitologii i astronomii znaczenie magiczne. Podwojona występowała w różnorodnych rytuałach, ośmiu bóstwom dedykowano ateńską różę wiatrów. Róża miała dyktować przebieg promienistych ulic witruwiańskich, jednak założeniu temu brak precyzji. Witruwiusz zdawał sobie sprawę z rozbieżności wynikających z warunków lokalnych i zaznaczał konieczność przystosowania do nich miasta w realizacji. Respektowanie przez niego zastosowanego geometrycznego schematu wskazuje więc na modelowość założenia. W obliczonej na osiągnięcie harmonii, regularności i ograniczenia Witruwiusz podobnie do Platona planował niezależnie od otoczenia [8].

Podobnie sprawa ma się z powstającymi później wizjami miast idealnych. Opis formy i wytyczne dotyczące budowy miały tło symboliczne wynikające z przyjętego przez autora pretekstu – motywacji tworzenia. Motywacją mogła być określona wizja społeczna (religia czy ustrój polityczny), użyteczność (kiedy na pierwszy plan wysunięta zostaje określona funkcja – np. ochrona, komunikacja, przemysł) czy też czas (nostalgia autora za przeszłością lub skierowanie uwagi w przyszłość). W przypadku Desert City i Masdar jako główna motywacja podawana jest ekologia. Nowe Miasto Lingang natomiast łączy „ideały tradycyjnego miasta europejskiego” i inspiracje Aleksandrią z metaforą kropli wpadającej do wody [9]. Centrum koncentrycznego założenia stanowi jezioro (na sztucznych wyspach usytuowane mają zostać zabudowania o funkcji kulturalnej). Układ kompozycyjny i funkcjonalny miasta w formie koncentrycznych pierścieni

- 1, 2 Witruwiusz, Plany miast z wydania z r. 1511 / Vitruvius, Town plans from the edition of 1511
 3 Róża wiatrów z Witruwiusza Teutsch, 1548 / Diagram of Winds from „Vitruvius Teutsch”, 1548
 4 GMP, Lingang New City, Chiny, 2002/2003 / GMP, Nowe Miasto Lingang, China, 2002/2003
 5 OMA, Miasto na pustyni, RAK, 2006 / OMA, City in the Desert, UAE, 2006
 6 Norman Foster, Masdar, Abu Dhabi, 2007

ma być odzwierciedleniem okręgów tworzonych na powierzchni wody przez wpadającą kroplę, a Cloud Needle na środku miasta – stalowa konstrukcja, wokół zaplanowano tworzenie mgły zaznacza miejsce, w którym alegoryczna kropla uderza w taflę jeziora.

Po wytyczeniu głównych i bocznych ulic należy przystąpić do wyboru placów budowlanych pod świątynię, forum i inne miejsca użyteczności publicznej, licząc się z wygodą i pożytkiem powszechnym [10].

Miasto Witruwiusza nie miało być utopią w znaczeniu socjalnym. Na ten fakt wskazuje brak zainteresowania przeciętnymi budynkami mieszkalnymi. Schemat jest jedynie układem formalnym, charakterystycznym dla czasu swojego powstania, a wpływowym w okresie renesansu i później [11].

W witruwiańskim traktacie (przetrwiałym przez okres średniowiecza w formie manuskryptów) brak oryginalnych ilustracji. Znajomość estetyki rzymskiej w okresie odrodzenia była ograniczona (jedynym budynkiem zachowanym w całości był Panteon), a niejednoznaczność tekstu pozwalała na dowolność jego interpretacji. Ryciny powstałe do traktatu przez lata znakomicie charakteryzują więc ewolucję trendów urbanistycznych. Podczas kiedy na szesnastowiecznych ilustracjach widać nieregularną tkankę i geometryczny schemat róży wiatrów, na barokowych widnieją już podkreślone mury, podział na sektory, podkreślone punkty o specjalnym znaczeniu (zgodne z ideą politycznej centralizacji), rozległe *places d'armes* oraz ulice ciągnące się *ad libitum* w otaczający krajobraz [12].

Co więcej, ilustracje ukazują uniwersalność modelu, w pełni zgodną z ideą *città ideale*. Filozof Bronisław

Baczko napisał, że wyczuwalne dla odbiorcy, podobieństwo utopijnych wizji miasta przywołuje wrażenie, iż ich twórcy *zajmowali się li tylko wciąż na nowo wymyślaniem tego samego miasta* [13]. Różnorodne motywacje ich tworzenia pozostawały jedynie pretekstami. Analiza przykładów powstających na przestrzeni lat pomiędzy Witruwiuszem, a czasami współczesnymi pokazuje, że wizje o różnorodnych pobudkach tworzenia mają takie same cechy formalne. Pewne cechy więc umożliwiają przypisanie miasta jednocześnie do kilku grup, niekiedy dla danego miasta podawanych jest więcej pretekstów i trudno ocenić, który jest bardziej istotny lub też nie podawany jest żaden żadnego i niemożliwa jest jednoznaczna interpretacja kilka wieków później.

Christian Norberg Schulz [14] jako wyznaczniki miasta podaje zasady ograniczenia i bliskości elementów składowych. Te cechy, zanikające w urbanistyce współczesnej, posiadają wszystkie przykłady miast idealnych. Schulz przywołuje też porównanie Albertiego – dom to miasto – a Francesco di Giorgio Martini opiera budowlę na ciele ludzkim. Za Witruwiuszem, piszącym iż: *żadna budowla nie może mieć właściwego układu bez symetrii i dobrych proporcji, które powinny być oparte ściśle na proporcjach ciała dobrze zbudowanego człowieka* [15]. Koło się zamyka, a z filozofii platońskiej wywodzi się zagadnienie jedynego prawdziwego bytu – idealnego – w odróżnieniu od rzeczy materialnych. Idea ma być „wzorem rzeczy”, miarą dla poznania i działania lub też realnością niepojętą dla śmiertelników – boską, nie ziemską [16]. Tym samym późniejsze miasta idealne z definicji są dążeniem do bytu wiecznego, niezmiennego – idealnego.

PRZYPISY

[1] Witruwiusz, *O architekturze ksiąg dziesięć*, Ks. I, R. 4, Warszawa 1956, s. 17.

[2] Pojęcie to nie posiada jednoznacznej definicji. Różnorodne definicje, [w:] R. Eaton *Ideal cities, Utopian-*

ism and the (Un)built environment, London 2002, s. 12; E. A. Gutkind, *International history of city development*, New York 1969 vol. 5, s. 79; H. Rosenau, *The Ideal City, Its Architectural Evolution*, London 1972, s. 13, 163; A. Whit-

tick (red.), *Encyclopedia of urban planning*, s. 863–865; T. Zarębska, *Miasto idealne, renesansowa mrzonka czy program działania*, [w:] *Architektura*, Nr 420, Warszawa, 1984, s. 28.

[3] Z. Shiling, *Chinese City and Architecture in Transformation between Yesterday and Tomorrow*, [w:] W. Nerdinger, *Ideale Stadt – Reali Projekte, Ideal City – Real Project*, Munchen 2005, s. 19.

[4] Witruwiusz, (*op.cit.*) Ks. I, R. 5, s. 19.

[5] www.oma.eu.

[6] Więcej: www.inhabitat.com; www.fosterandpartners.com; www.masdaruae.com; Podobieństwo jest tak uderzające, iż projektanci z OMA publicznie oskarżyli pracownię Foster'a o plagiat.

[7] Witruwiusz, (*op.cit.*), Ks. I, R. 6, s. 20.

[8] Jednak miasto z rzymskiego traktatu według Helen Rosenau nie wykazuje istotnych podobieństw do platońskiego, chociażby scharakteryzowanego w *Prawie*. Przeciwnie, różnice widoczne są chociażby w podziale: rzymskiemu na osiem sektorów nie odpowiada grecki podział na dwanaście, wynikający z astronomicznego kalendarza, [w:] H. Rosenau, *op.cit.*, s. 23–25.

[9] W. Nerdinger, *op.cit.*, s. 42.

[10] Witruwiusz, *op.cit.*, Ks. I, R. 7, s. 24.

[11] H. Rosenau, *op.cit.*, s. 25.

[12] Rosenau, *op.cit.*, s. 72.

[13] B. Baczko, *Utopian Lights: The Evolution of the Idea of Social Progress*, [w:] Z. Bauman, *O ładzie, który niszczy i o chaosie, który tworzy, czyli o polityce przestrzeni miejskiej*, [w:] red. J. S. Wojciechowski, A. Zeidler-Janiszewska, *Formy estetyzacji przestrzeni publicznej*, Warszawa 1998.

[14] C. Norberg-Schulz, *Bycie, przestrzeń i Architektura*, Warszawa 2000, s. 29.

[15] Witruwiusz, Ks. III, R. 1, s. 43.

[16] Według Władysława Tatarkiewicza Platon wahał się pomiędzy tymi dwiema interpretacjami, [w:] W. Tatarkiewicz, *Historia filozofii*, t. 1, Warszawa, 2004, s. 86–89.

BIBLIOGRAFIA

Bauman Z., *O ładzie, który niszczy i o chaosie, który tworzy, czyli o polityce przestrzeni miejskiej*, [w:] red. J. S. Wojciechowski, A. Zeidler-Janiszewska, *Formy estetyzacji przestrzeni publicznej*, Warszawa 1998.

Eaton R., *Ideal cities, Utopianism and the (Un)built environment*, London 2002.

Lang S., *The ideal city from Plato to Howard*, [w:] *Architectural Review*, Nr 668, London, 1952, s. 91–101.

Minuttilo J., *Model Behaviour: Anticipating Great Design*, [w:] *Architectural Record*, nr 12, 2008.

www.masdaruae.com

Nerdinger W., *Ideale Stadt – Reali Projekte, Ideal City – Real Project*, Munchen 2005

Rosenau H., *The Ideal City, Its Architectural Evolution*, London 1972.

Norbert Schulz C., *Bycie, przestrzeń i Architektura*, Warszawa 2000.

www.oma.eu

Witruwiusz, *O architekturze ksiąg dziesięć*, Warszawa 1956

ŹRÓDŁA ILUSTRACJI

1, 2, 3 H. Rosenau, *The Ideal City, Its Architectural Evolution*, London 1972.

4 W. Nerdinger, *Ideale Stadt – Reali Projekte, Ideal City – Real Project*, Munchen 2005

5 www.masdaruae.com

6 www.oma.eu.